

IN MEMORIAM – BRANKO BOŠNJAK (1923–1996)

Filozofija, od osnutka Sveučilišta u Zagrebu (1874), u nas sebe traži na ne-samorazumljivom, a ipak, kako se čini, nužnome putu »povijesti filozofije«. I dok se povijest sama tu budi kao povijest naroda, koja bi čak da sebe zna u historijskoj znanosti ponekad i prije historijskih »događaja«, dotle se filozofija u radinome miru (»akademska«, »školska filozofija«) budi za svoju, bitnu, filozofijsku povijest, kako bi dospjevši do vlastitoga najvišega određenja sačinila priliku povijesti naroda za sabiranje iz rasutosti u svekolike historijske »čine«, »veličine«, »tvorbe« i »djela« u bitnu – neka jednom opet i stara riječ za povijest progovori – dogodovštinu.

Povijest filozofije uzima se tu kao put i način filozofijskoga osamoznačenja filozofije, njenoga sporazumijevanja sa samom sobom. Čudnim se može učiniti, no svaka tako poduzeta »povijest filozofije« pretpostavlja povijest filozofije kao nešto dano i, istodobno, kao nešto čega nema, što upravo tim poduhvatom valja istom proizvesti te kroz to na vidjelo iznijeti što filozofija zapravo jest. Ta filozofijska, može se i tako kazati, borba za pojam filozofije time je uzdizanje »nas samih« na razinu »svjetskog filozofiranja« ili, što je isto, pravo, najviše obrazovanje u vidokrugu »svjetsko-povijesnoga« duha. Duh takovoga filozofiranja na djelu je u svemu što se u nas različitim putovima filozofijski poduzimalo. Već prvi pokušaj *Razvoj i sustav obćenite estetike* (1903) Franje pl. Markovića u svome prvome dijelu jest »Priegled poviestnoga razvoja estetike«, a u drugome »Sustav obćenite estetike«, da bi kao cjelina bio predstupanj u traženom, neizvedenom, ali kao pretpojam filozofije intendiranom »cjelokupnom sustavu spoznaje« čiji »vršak zaprema« »pokus umstvene spoznaje o absolutnom biću«. *Povijest filozofije* (I. Povijest narodne filozofije grčke, 1906; II. Filozofija helenističko-rimska, Filozofija u srednjem vijeku, Novija filozofija do Kanta, 1909; III. Povijest filozofije najnovijega doba, 1912) Alberta Bazale razumije sebe kao životno pitanje filozofije same: »Bez povijesti filozofije nema filozofije« (I, 19). Dobiveni pojam filozofije omogućio je Bazali da kroz njega progovori »filozofijska težnja u duhovnom životu Hrvatske od pada apsolutizma ovamo« (1935) i zamisao »o ideji nacionalne filozofije« (1938). *Savremena filozofija* (I, 1919; II, 1920) Vladimira Dvornikovića, smatrajući Bazalinu povijest »pripravom i preduvjetom«, traži putem orijentirajućeg distanciranja u suvremenosti živi pojam filozofije kojemu bi

stvaralački imali odgovoriti »mi« i »naša« filozofija. Na različitim putovima obrazovani pojam filozofije u nas, živ, više ili manje prisutan u životu naroda i društva progovorio je i kao *Historija marksizma* (1961, I–II, 1987⁵) Predraga Vranickog. No, ono što na tome povijesnome putu danas kao osebjuni pret-pojam, »ideju« filozofije tu imamo u osnovnim je obrisima najčišće izrekao Uvod u *Metamorfoze metafizike* (Grčka filozofija do Aristotela) (1978), planirana, ali nedovršena »cijela« povijest filozofije Marijana Cipre: »Imajući istinu za svrhu, bivstvo za sadržinu, vlastitu povijest pod vidom istine kao metodu, filozofija osvješćujući samu sebe kao znanost istine ujedno dovodi do pojmovnog osvještenja i samu istinu kao i oblike njenog vremenitog pojavljivanja posredstvom čovjeka unutar bivstvene cjeline svega što jest.« (25).

Povijest filozofije – Razvoj mišljenja u ideji cjeline jest životno djelo Branka Bošnjaka. Djelo u kojemu je sabrano ono unutrašnje samoga življenja – filozofiranje kako ga je Bošnjak živio, doživio i proživio – što se u svim vidovima života očituje. Moglo bi se kazati: kao čovjek i kao profesor filozofije, kao stručnjak, akademik, javni radnik, društveni djelatnik i saborski zastupnik, kao gost u inozemstvu Bošnjak je bio (svoja) povijest filozofije. Samorazumijevanje filozofije iz znanstveno-metodski osigurane, priređene i produktivno usvojene njene povijesti tu je postalo duhovnim stavom, činom i osnovom djelovanja. Povijest filozofije tu nije tek odgovor na pitanje »što je filozofija«, nego je, upravo samom poviješću istom obogaćeno i time produbljeno postavljeno samo pitanje-izazov.

Životno djelo Branka Bošnjaka, izazvano i nadahnuto rasponom između povijesnog poziva filozofije i njezine historijske danosti, uživo, na djelu, jest autentični odgovor našoj, naizgled samorazumljivoj, situaciji filozofije na Sveučilištu. Već u disertaciji *Povijest filozofije kao nauka, Problem metodologije i predmeta* (1956) razčišćava Bošnjak načelna pitanja pojma filozofije, predmeta i metode njezine povijesti-historije, te, kroz kritičku distancu spram povijesti-historije filozofije, dospijeva do onoga elementa (život kao društvena praksa) iz kojega filozofija, po njemu, povijesno izvire i u koji se, vazda, povijesno-tvorno vraća. Tu, u »prethodnoj napomeni«, Bošnjak kaže: »S tim u vezi, meni je dobronamjerno prigovoreno, da bih najprije morao napisati povijest filozofije, pa da tako dokažem ispravnost svoje teze.« Demonstraciju »ispravnosti svoje teze« u pojedinim aspektima dao je Bošnjak u knjigama: *Grčka filozofija od prvih početaka do Aristotela* (¹1983), *Filozofija od Aristotela do Renesanse* (¹1983), *Logos i dijalektika* (1961), *Filozofija i kršćanstvo* (²1988), *Grčka filozofska kritika Biblije* (1971), *Filozofija i povijest* (1983). Nakon više od trideset godina uslijedila je i njezina potpuna izvedba: *Povijest filozofije – Razvoj mišljenja u ideji cjeline*, I–III (1993).

»Mi smo u filozofiji stari oko 2500 godina, i to je sadašnjost svih. Tko tu prošlost duhovno sazna, može ići dalje. Ukoliko se to ne zna, tada nema ni temelja na kojem bi se filozofski egzistiralo.« (III, 623) »Filozofski egzistirati«

ili misliti moguće je samo u ideji cjeline. U ideji, to će reći, ponajprije: ne u faktičnosti cjeline. Cjelina tu nije ništa dano i zgotovljeno. Upravo ideja cjeline hoće kazati: ono što je mišljenje uvijek već bilo, što mišljenje (sva »mišljenja«) sabire u istovetnost bitka i mišljenja, ali, istodobno, što kao takovo nikada nije bilo i u svojoj dovršenosti (budućnost koja je zauvijek postala prošlošću) ne može ni biti. Ideja ili ono »što bijaše da bude« jest zapravo temporalizirana (ne relativizirana) bit. Ova »bit«-mišljenje »jest« tako da vremeni, tj. sebe traži, sebe oslobađa, živi iz onoga Još-Ne sebe sama, i zato se nužno »razvija«. Ovaj razvoj otkriva unutrašnji karakter mišljenja samog: transcendiranje. To je takovo biti koje u sada svoje bilosti uvijek iznova nadmašuje sebe sama i time, na temelju uvijek već nekako izviđenoga vidokrug bitka svih mogućih bića, iznosi na vidjelo nova vidokružja mišljenja-bitka-življenja. Takovo, filozofijsko mišljenje vrši uz ostalo i to da je čovjek-bitak koji tome mišljenju odgovara kao »društveno i povijesno biće«, svoj povijesni svijet, tj. »svoj uzrok i svoje djelo« (III, 47). Cjelina-djelo tako je cjelina svih mogućih bića koja je u ideji načelno zaokružena, ali zbiljski jest otvoreno, nedovršivo, onim čega nema i onim budućim nošeno zbivanje, čiju bit i smisao razotkriva i obistinjuje filozofijsko mišljenje. Ovo obistinjenje jest »razvoj«, tj. povijest, i tu povijest pojmiti kao filozofijsku povijest isto je što i pojmiti ono unutrašnje, osnovne misli, ideje, ciljeve i svrhe što se konkretiziraju u znanosti, umjetnosti, politici, religiji, društvu i ostalim načinima bitka pojedinih epoha u životu naroda. Temeljni je pri tome uvid, drugačijim jezikom kazano, da je filozofija kao takova povijesna filozofija, filozofirajuća povijest ili filozofijska povijest, što znači povijest koja, oslobađajući sebe samu, biva, samobiva odista slobodnom poviješću.

»Ideja cjeline« je, kako Bošnjak dobro zna, u specifičnoj konstelaciji duhovne suvremenosti stupila na mjesto »sistema«, a »razvoj mišljenja« stupio je na mjesto povijesti u Hegelovom smislu. I dok je identitet povijesti i sistema u »spekulativnom idealizmu« omogućen, iziskivan i osiguran slobodom – slobodom čija je esencija sistem (sebe-obrazujući pojam), a egzistencija povijest (napredovanje svijesti slobode) – dotle se u razdoblju »sloma idealizma« sistem i povijest nužno razilaze, tražeći u beskrajnim modifikacijama svako »svoju« slobodu. Unutrašnja muka rassetosti bitka samog između povijesti bez cjelovitosti i sistema bez povijesti progovara, na djelu je i sebe hoće svladati u povijesti filozofije Branka Bošnjaka kao razvoju mišljenja u ideji cjeline.

Prilog je to ujedno i istraživanju naše filozofijske baštine, jer samo oslobađajući filozofijski prostor u nas otvaramo ono okružje u kojemu baština nije tek »dokument« i »trag« i »potvrda« prošle opstojnosti nego je od živoga u živome baštinjeno svjedočenje bivšeg istinjenja.